

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

2/2020

ročník/volume 30

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

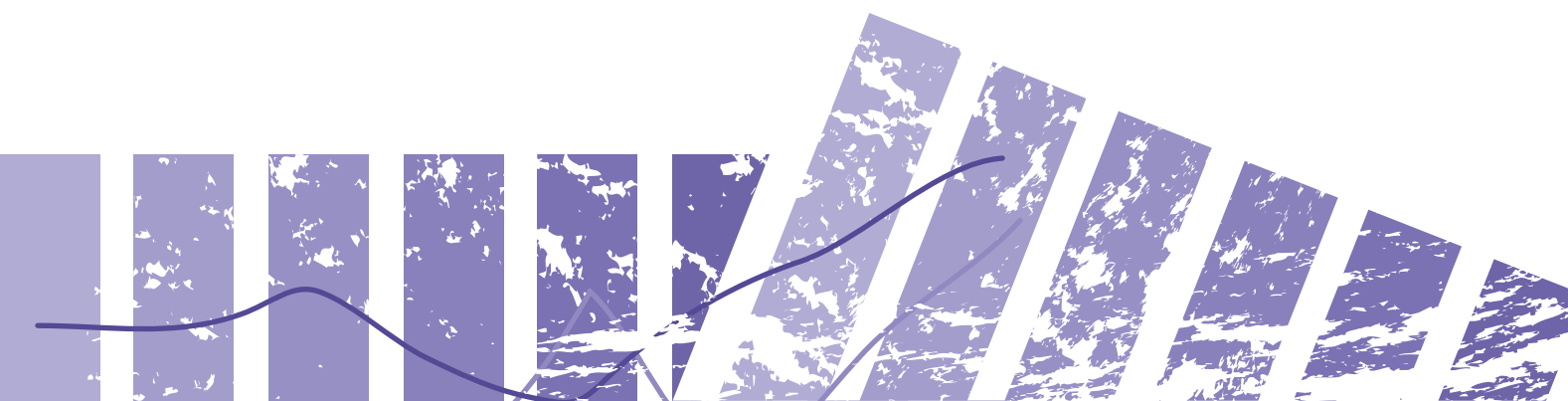
Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 7

Typ článku/Type of article: recenzia publikácie/review of publication

Strany/Pages: 79 – 82

Dátum vydania/Publication date: 15. apríl 2020/April 15, 2020

Recenzia publikácie/Review of Publication

Věra Kuchařová a kol.
**ČESKÁ RODINA NA POČÁTKU 21. STOLETÍ
ŽIVOTNÍ PODMÍNKY, VZTAHY A POTŘEBY**

Věra Kuchařová a kol.
**CZECH FAMILY AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY
LIVING CONDITIONS, RELATIONSHIPS AND NEEDS**
Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. 299 s.
ISBN 978-80-7419-275-3

Predmetom mnohých odborných štúdií sú rodinné, partnerské a reprodukčné vzťahy a ich zmeny a aktuálne trendy. Skúmanie demografického, reprodukčného a rodinného správania je venovaná zvýšená pozornosť, pretože tieto javy významne ovplyvňujú mnohé stránky sociálno-ekonomického a kultúrneho života spoločnosti. Vytvára sa pestrá mozaika foriem rodinného súžitia, ktoré sú výsledkom rozmanitých životných volieb a preferencií. V diskusiách rezonuje otázka znižujúcej sa stability rodín, ktorú so sebou prinášajú premenlivé životné a rodinné dráhy.

V roku 2019 vydalo Sociologické nakladateľstvo (SLON) v Prahe v koedícii s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v. v. i., dlho očakávanú publikáciu Věry Kuchařovej a kol. zameranú na zmapovanie súčasnej českej rodiny a zachytenie hlavných rysov a zásadných zmien, ktorými prešla od roku 2000.

Publikácia bola vytvorená v rámci projektu Ministerství práce a sociálních věcí ČR a nadväzuje na *Národní zprávu o rodině* (2004) a zároveň je voľným prepracovaním *Zprávy o rodině* (2017), ktorá tvorí výstup projektovej činnosti zamestnancov Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i.. Publikácia je odpoveďou na vládou ČR definovanú potrebu vytvoriť súhrnnú štúdiu o „stave rodiny“ a je reakciou na dlhodobý deficit komplexnej analýzy životných podmienok a života rodín v ČR, ako aj na absenciu koncepcie rodinnej politiky založenej na takejto analýze. Iba na okraj uvádzame, že Koncepcia štátnej rodinnej politiky bola v SR spracovaná v roku 1996 a neskôr priebežne aktualizovaná.

Cieľom publikácie je vytvoriť portrét súčasnej českej rodiny, s dôrazom na trvalé črty a zásadnejšie zmeny vzťahujúce sa na rodiny v kontexte meniacich sa spoločensko-ekonomických a kultúrnych podmienok. Snahou autoriek bolo popísať súčasný stav v nadväznosti na minulé roky a zároveň upozorniť aj na charakteristiky rodín, ktoré sa ocitli v určitom vnútornom či sociálnom ohrození.

Kniha sa v prvých kapitolách zaoberá najmä premenou rodín a (nových) rizík pre rodiny, partnerstvom a rodičovstvom. Prvé kapitoly predkladajú široký záber na demografický kontext života rodín a autorky kladú dôraz na demografické trendy a fázovanie rodinného cyklu. Podrobne je rozobraná najmä problematika partnerstva a rodičovstva, teda tém ústredných pre založenie a fungovanie rodiny. Publikácia zachytáva celú škálu zmien najmä v demografickom kontexte (počet obyvateľov v ČR, veková štruktúra, sobášnosť a rozvodovosť, pôrodnosť a plodnosť, potratovosť, rodiny a domácnosti ich štruktúra, partnerstvo a jeho vznik a rozpad, rodičovstvo a plánovanie detí, bezdetnosť a otázky asistovanej reprodukcie) pôsobiach, ale najmä opisujúcich a umožňujúcich pochopiť trendy týkajúce sa zmien rodín, partnerstiev a rodičovstva. Premeny rodiny so sebou prinášajú určité riziká, ktoré môžu byť ešte nepoznané. Mierne sa zvyšuje intenzita sobášnosti, ale stále je pomerne nízka vzhľadom na zvyšujúci sa vek vstupu do prvého manželstva. Naďalej pretrváva vysoká intenzita rozvodovosti. Postupne sa zvyšuje priemerný vek matiek pri narodení prvého dieťaťa. Dlhodobou sa znižuje počet umelých prerušení tehotenstva ale zvyšuje sa počet samovoľných potratov. Rastie podiel detí narodených mimo manželstva a každá piata rodina v ČR je neúplná. Nezosobášené súžitie sa nepovažuje už za manželstvo na skúšku, ale je chápané ako trvalý vzťah. Medzi kľúčové faktory ovplyvňujúce založenie rodiny autorky zaraďujú samostatné bývanie a finančné zabezpečenie. Psychická nepripravenosť na rolu rodiča, ako aj neexistencia vhodného partnera sú pre mladých ľudí ďalšími dôvodmi odkladania reprodukcie. Ideálom väčšiny obyvateľov je stále model rodiny s dvoma deťmi. K uvedenej téme bola v roku 2014 vydaná v Čechách publikácia *Rodičovské dráhy. Dvacet let vývoja české porodnosti v sociologické perspektivě* (2014).

Ako sme už uviedli, finančné a bytové podmienky ovplyvňujú založenie rodiny ako aj jej neskoršie fungovanie. Horší príjem a materiálnu situáciu majú zväčša rodiny s vyšším počtom detí, nepracujúcimi rodičmi, rodičmi samoživiteľmi, rodičmi s nízkou vzdelanostnou úrovňou a nezosobášené páry. Príjmová chudoba zostáva na nízkej úrovni, cílenosť sociálnych dávok sa znižuje. Na druhej strane rastie význam netestovaných dávok pri redukcii chudoby, predovšetkým rodičovského príspevku ako významného zdroja príjmu. Náklady na bývanie pre väčšinu rodín s deťmi znamenajú veľkú alebo určitú záťaž. Náklady na vzdelanie zo všetkých nákladov predstavovali najmenší podiel. Čo sa týka výdavkov na pravidelné a nárazové voľnočasové aktivity, patria medzi najmenej dostupné. Zásadný problém bývania nie je celkový nedostatok bytov v ČR, ale ich náročná dostupnosť pre niektoré skupiny obyvateľov. Vyplýva to z poklesu počtu nájomných obecných a štátnych bytov a zároveň z rastúceho nájomného v porovnaní s nákladmi spojenými s vlastným bývaním. Záver kapitoly nezabúda ani na závažný problém a to priestorové vylúčenie niektorých skupín obyvateľstva a s tým súvisiace viacpočetné bariéry obmedzujúce riešenia.

Za dôležité autorky knihy považujú aj vzdelanie detí, ktoré je spoločnou úlohou spoločnosti, rodiny a nerodinne starostlivosti o deti. S tým súvisia zistenia ohľadom nárastu počtu materských škôl a detí, ktoré ich navštevujú. Na druhej strane sa systém zariadení dennej starostlivosti a výchovy malých detí nezlepšuje z hľadiska kvalitatívnych parametrov. Autorky konštatujú, že Česko je stále krajinou, kde veľmi silno závisí dosiahnuté vzdelanie od rodinného prostredia. Kapitola nezabúda ani na voľnočasové a záujmové aktivity, ako kľúčové pre individuálny rozvoj jedinca

a spôsob prevencie pred sociálnym vylúčením, avšak pre mnoho rodín sú príliš finančne nákladné a zlyháva ich podpora v rámci opatrení štátnej, lokálnej alebo regionálnej rodinnej politiky.

Autorky konštatujú, že rodina si zachováva vysokú hodnotu, ale podobný význam má aj profesia či zamestnanie. V niektorých etapách rodinného cyklu však zvládnutie rodinných a pracovných povinností naráža na subjektívne a objektívne bariéry, pričom však zladenie oboch sfér je predpokladom spokojnosti jednotlivca a stability rodiny, a preto sa autorky zaoberajú v kapitole *Slad'ování pracovního a rodinného života* otázkami súvisiacimi nielen s flexibilnými formami zamestnania ale aj predstavami o zosúladovaní a realitou napr. v dobe rodičovstva a genderovej delby práce a kapitolu uzatvárajú štátnou podporou rodín so zamestnanými rodičmi.

V súčasnosti sa odborná literatúra stále viac zaoberá témou seniorov v spoločnosti. Práve siedma kapitola sa obsahom zameriava na skutočnosť, že rozvoľnením vekových noriem, väčšou disponibilitou prostriedkov asistovanej reprodukcie a čiastočne taktiež v dôsledku zvyšujúcej miery rozvodovosti a nových partnerstiev, rastie počet a podiel detí narodených starším matkám a otcom. Kapitola sa teda nevenuje iba rodinám so seniorom, seniorským partnerstvám, ale aj rodičovstvu vo vyššom veku a prarodičovstvu. V Sociologickom nakladateľstve SLON vyšli aj ďalšie knihy *Postarat se ve stáří* (2015) a *Prarodičovství v současné české společnosti* (2018), ktoré sa uvedenej problematike venujú hlbšie.

Jedna z posledných kapitol knihy je určená rodinám so špecifickými potrebami. Kapitola nie je príliš obsiahla a v krátkosti sa venuje predovšetkým problémom a podpore rodín so zdravotne postihnutým dieťaťom a rodinám migrantov. Obsah knihy uzatvára časť zachytávajúca reflexiu potrieb rodiny v rodinnej politike, jej konceptuálne smerovanie a inštitucionálne zabezpečenie. V tejto časti sa autorkám podarilo zachytiť rôznorodé názory a očakávania verejnosti od rodinnej politiky súvisiace s hľadaním stratégií ako zvládnuť súčasné riziká, v čom by mala rodinná politika rodinám pomôcť, zachovávajúc rešpekt k záujmom a potrebám individuálnych rodín.

Zvlášť významným prínosom publikácie je zachytenie procesov v rodine označovaných ako zmena „od inštitúcie ku vzťahu“. Okrem množstva štatistických a demografických dát je snahou autoriek pozrieť sa na rodinu aj v jej vzťahovom vnútri, čo preukazuje najmä kapitola s názvom *Vztahy v rodině a výchova dětí*. Prináša niekoľko zaujímavých postrehov týkajúcich sa výchovy, vzťahov a rodín. Vyzdvihuje teóriu vzťahového trojuholníka otec – matka – dieťa. Dotýka sa najčastejších problémov v dnešných rodinách, najmä rozpadu rodiny (rozchod a rozvod). Poukazuje aj na špecifické problémy tzv. ohrozených rodín, kde preberá a komentuje výsledky špecializovaného výskumu českej nadácie *Sirius*. Ďalej sa venuje dieťaťu v ohrození – násiliu páchaného na deťoch v blízkych vzťahoch. Vo veľmi krátkej podkapitole sa zmieňuje o náhradnej (rodinnej) starostlivosti.

Záverom možno uviesť, že text je súhrnom poznatkov významných odborníkov zaoberajúcich sa z rôznych uhlov pohľadu problematikou súvisiacou s rodinou a rodinnou politikou. Zameriavajú sa primárne na aktuálnu situáciu a portrétovanie súčasného stavu, avšak v nadväznosti na vývoj v minulých rokoch. Využitie tohto postupu umožnilo zdôrazniť najnovšie vývojové trendy v sledovaných oblastiach.

Obsahovo sa publikácia zameriava na kľúčové témy, ktoré sa priamo dotýkajú života súčasných českých rodín a v ktorých dochádza k zásadnejším zmenám a/alebo sú predmetom odborných a verejných debát.

Kniha je určená podľa vydavateľa odbornej verejnosti, predstaviteľom štátnej správy a samosprávy alebo profesionálom v oblasti služieb pre rodiny. Môže byť aj významným zdrojom informácií pre študentov spoločenskovedných odborov. Zaujímavé súhrnné informácie o živote rodín v nej nájde i širšia verejnosť.

Kniha prináša obsiahle literárne a dátové zdroje, ako aj vecný register a pre prax zhrnutie množstva štatistických dát a demografických údajov, ktoré sú výsledkami rôznych výskumov realizovaných na tému rodiny v jej rôznorodosti v posledných rokoch v Česku. Je veľmi dobrým mostíkom k získaniu základného prehľadu, ako aj podkladov o rodine a k porovnaniu dát o rodine s inými krajinami. Autorky sa mnohým témam venujú naozaj iba okrajovo s upozornením na nové a špecifické otázky v daných oblastiach, ktorým by bolo vhodné sa venovať v rozsiahlejších a hlbších odborných výskumoch a štúdiách. Na porovnanie možno napríklad využiť dve obdobné publikácie zameriavajúce sa na slovenskú rodinu: *Rodinné správanie v demografických dátach* (2012) a *Rodina na Slovensku v teórii a vo výskume* (2015).

Mgr. Vladimíra LAUKO JACKOVÁ

Autorka je doktorandkou Sociologického ústavu SAV.